Изображенията от тракийските племенни монети дават представата за възприетия в монетосеченето начин на представяне на почитаните от траките божества, свързаните с тях култове, за спътниците и атрибутите на тези божества. Тъй като тракийските племенни предводители са и жреци на изповядваните култове, някои от представяните върху монетите изображения с култов характер дават основания да се счита, че на тях са представяни главно идеализирани изображения на племенни предводители при изпълнение на своите жрически функции. Доводи за това предоставят изображения от други отсичани по това време тракийски племенни монети, на които със същото облекло и въоръжение са представени идеализирани изображения на племенни предводители, представени като изпълняващи своите функции на военни предводители, както и съпоставките със съответните изображения от рисуваните елински керамични съдове и персийски надгробни релефи. Съществено основание в тези изображения върху монетите да се виждат идеализирани изображения на тракийски племенни предводители е наличието на необичайното поставяне на допълнителни надписи около тези изображения, поясняващи какво е представено на появяващото се за първи път изображение върху антична монета. Преки доводи за това предоставя една емисия октодрахми на едонския владетел Гета. На опаковата страна на монетите е поставян недвусмисления надпис GETA BASILEU HDWNEWN показващ отсичането и от името на едонския владетел. На лицевата страна около изображението на брадат мъж с петасос, държащ две пръчки (част от две копия), крачещ между два вола (бика), с по-малък от обичайния шрифт е изписано BASILEU HDWNEWN (фотос на монетата даден в Sear, 1978, 136, 1323). Тъй като на опаковата страна обикновено се означава издателя на емисията и това е направено, даденият с по-малък шрифт надпис около изображенията на лицевата страна според извършеното проучване посочва на незапознатите с тракийската действителност, че изображението представлява едонския владетел (Топалов, 1997, 86-88; Топалов, 1998, 64-65).

Правилното тълкуване на основните изображения, допълнителните символи и комбинациите от изображения и надписи от тракийските племенни монети подпомага тълкуването на изображенията и някои необичайни надписи от ранните одриски владетелски монети, в част от които се проследява прехода от ранното племенно към ранното владетелско монетосечене в земите на Тракия. Информацията извличана от новото тълкуване на основните изображения, допълнителните символи и надписите от одриските владетелски монети дава възможност за възстановяване отделни моменти от политическата история на ранното Одриско царство както следва.

За първи път в античното монетосечене в одриското владетелско монетосечене се въвежда сравнително индивидуализираното представяне на фигурата на владетеля като конник в различни, вероятно характерни за тези владетели пози. Промяната на възприетото дотогава идеализирано представяне на владетелите в монетосеченето се обяснява със стремежа на одриските владетели да представят по-точно своите изображения не толкова пред одриските си съплеменици, а пред поставяните по това време под техен контрол главно други тракийски племена. Многобройните поданици на създаваното по това време обширно Тракийско царство, чрез достигащите до всички най-масово разпространявани владетелски регалии, каквито са всекидневно употребяваните монети, е трябвало да получават информация за застаналите начело владетели от одриската династия, представяни като владетели конници, тъй като характерното за тях по това време е било осъществяването с военна сила на политически контрол върху съседните племена (подробно разглеждане в Топалов, 1997, 89-91; Топалов, 1998, 65-72 с цитиране на основните приносни проучвания за определяне изображенията от техните престижни типове монети, а именно на Babelon, 1932, 831-832 и Герасимов, 1955, 123-128).

С подобна цел за първи път в античното монетосечене в одриското владетелско монетосечене се въвежда поставянето на портретните изображения на владетеля и това се установява в най-престижните емисии монети на

Сараток/Ситалк (?) 1 (~444~424 г. пр. н. е.), Меток (~407~383 г. пр. н. е.), Хебризелм (~389~383 г. пр. н. е.) и Котис I (383-359 г. пр. н. е.). Продължителното погрешно определяне на тези изображения, съответно като глава на млад сатир, Дионис, младежка глава и глава на Зевс не даваха възможност за правилно определяне на свързаните с тях изображения от опаковата страна на тези монети, а от там и до достигане на редица изводи със съществено значение за изясняване на някои неотразени в изворите моменти от политическата история на Одриското царство (подробно разглеждане в Топалов, 1989; Топалов, 1997, 89-91 и Топалов, 1999, 72-73 с цитиране на основните приносни проучвания за определяне изображенията на Котис I и Сараток съответно от Добруски, 1897, 590 и Kolev, Boev. 1976, 177, а за Меток и Хебризелм от Топалов, 1989, 1-12).

От съществено значение за проучване политическата история на Одриското царство е установяването на факта, че за първи път в света в одриското владетелско монетосечене се въвежда поставянето на династически символи върху монетите. На опаковата страна на монети на Меток и Аматок и на лицевата страна на монети на Аматок и Терес II се изобразява двойна брадва, а на опаковата страна на монети на Севт I, Хебризелм, Котис I и Керсеблепт се изобразява коничен (култов?) съд с две дръжки (за определянето им като династически символи от монетосеченето Топалов, 1989; Топалов, 1994, 42-71, 88-109; Topalov, 1994, 35-63, 80-100, Топалов, 1999, 3-10). Тъй като изображенията и надписите от одриските владетелски монети предоставят достоверна тракийска информация от династичен характер, при едно правилно тълкуване на изображенията, допълнителните символи и надписите на тези монети и при съчетаването им с оскъдните сведения от изворите и епиграфските паметници стана възможно за достигане до следните, имащи съществено значение за възстановяване на политическата история на Одриското царство изводи.

Известните одриски владетели от средата на V до средата на IV в. пр. н. е. водят своя произход от Терес I и принадлежат на два родствени клона на династията. От първия, старши клон на династията одриски владетели са били Спарадок, Севт I, Хебризелм, Котис I и Керсеблепт. От

втория, младши клон на династията одриски владетели са били Ситалк/Сараток (?) 1, Саток (?), Меток, Аматок и Терес II. Приемствеността в монетосеченето на владетелите от двата клона на династията (използването на едни и същи основни изображения и допълнителни символи в монетосеченето на преките родственици в рамките на клона на династията), използването на династически символи в монетните им емисии, използване на същите изображения като символи в подаряваните от владетелите съдове от благороден метал и в други владетелски регалии, е дало възможност на този етап на проучване да се възстанови по един приемлив начин одриската династия и представи схема за преминаването на властта от единия в другия клон на династията (Топалов, 1994; Topalov, 1994 и Топалов, 1998, 167-199, 305-306, като схемата на династията е дадена на таблици 1 и 2).

Определяне изображението на двойната брадва в монетосеченето на Меток, Аматок и Терес II и изображението на коничния (култов?) съд с две дръжки в монетосеченето на Севт I, Хебризелм, Котис I и Керсеблепт за династични символи от монетосеченето на одриските владетели е дало основания да се счита, че поставяните на опаковата страна на по-ранните одриски владетелски монети повтарящи се характерни изображения представляват техни лични владетелски символи, на базата на които се е достигнало до въвеждането на династическите символи в по-късните одриски владетели (например изображението на летящ орел със змия в клюна в трите типа монети на Спарадок). Поради наличието на необичайни допълнителни надписи около изображенията на кон в монети на Севт I и поради поставянето на изображенията на кон или протоме на кон на лицевата страна на одриските владетелски монети, на престижните типове от които на същото място е поставяно изображенията на владетеля на кон или главата на владетеля е установено, че тези изображения са свързани с одриските владетели, а не с монетосеченето на елинските градове от крайбрежията на Тракия (Топалов, 1994, 79-84, 151-158; Topalov, 1994, 71-76, 139-146).

Така определените по данни от монетосеченето два клона на одриската династия намират своето потвърждение и от

сравнително различните райони на местонамиране (т. е. на разпространение) на основните количества от известните им досега намирани монети (данните, посочвани в проучванията). Изхождайки от установеното съществуване на два клона на одриската династия и установената последователност при смяната на основните изображения и допълнителните символи от монетите на Меток, Аматок и Терес II се изясняват техните родствени връзки и е достигнато до сравнително точно датиране на различните им емисии монети (Топалов, 1994, 42-71; Topalov, 1994, 35-63 с цитиране приносните проучвания и новите постановки в Юрукова, 1992, 65-67). Поради използването на характерни само за този клон на династията изображения и символи от монетосеченето е предположено, че известния само от монетите си и определян като династ от земи на Беломорска Тракия Сараток принадлежи към този клон на династията, т. е. Сараток е един одриски владетел от втората половина на V в. пр. н. е. Това намира потвърждение и от местонамирането на неговите монети. Тъй като най-големия брой монети от благороден метал, намирани в земите на Тракия принадлежат на Сараток, а досега не са известни монети на най-изтъкнатия одриски владетел Ситалк, както и на база на едни нови тълкувания на сведения от изворите, тези данни от монетосеченето и монетното обръщение са дали основания за аргументиране хипотезата, че с тези две имена е назовавана една и съща историческа личност. Според хипотезата одриския владетел, известен от изворите с името Ситалк е бил именуван от старите автори със своето царско-жреческо прозвище Ситалк, докато на достигналите до наши дни негови владетелски монети е било изписано собственото му тракийско име Сараток. Много разпокъсани преки и косвени сведения от изворите, свързани с политическата история, икономическите взаимоотношения и монетосеченето на ранните одриски владетели са се оказали взаимосвързани и допълващи се при положение, че Ситалк и Сараток са една и съща историческа личност, която тук на няколко пъти вече е отбелязвана като Ситалк/Сараток (?) (подробно разглеждане в Топалов, 1998, 167-199).

При така направените на база на сведения от нумизматичен характер изводи за съществуването на два клона на одриската династия и при изхождане от някои необичайни изображения и надписи от монетите на Севт I, Хебризелм и Котис I са намерени сериозни основания за съществуването на преки родствени връзки между тях. Това позволява да се достигне до редица нови изводи, свързани с наследяването на одриската царска власт и от двата клона на династията, както и са поставени под съмнения редица наложили се предположения за узурпиране на тази власт (Топалов, 1994, 79-109; Topalov, 1994, 71-100 и приложения 1 и 2).

Определяне изображенията на двойната брадва и коничния (култов?) съд с две дръжки за династически символи от монетосеченето на одриските владетели е позволило да се отхвърлят неправилните постановки, съгласно които редица изображения използвани в одриското владетелско монетосечене се считаха за заимствани от монетосеченето на гръцките градове от тракийското крайбрежие. Новото тълкуване на изображенията и символите от одриските владетелски монети е показало, че на тях са представяни утвърдени тракийски политически и религиозни символи, тъй като и изображенията на грозд, лоза с гроздове и характерни съдове са свързани с тракийските религиозни представи и като такива са използвани в монетосеченето на одриските владетели, явяващи се и върховни жреци в осъществяваната култова дейност. В няколко проучвания са посочени редица доводи, че изображенията и символите в одриското владетелско монетосечене не са заимствани от монетосеченето на гръцките полиси, а тракийските политически и религиозни представи са предавани чрез възприетата в ранното антично монетосечене символика с добавяне на характерни тракийски идеи, изображения и символи, някои от които са били възприети и доразвивани по-нататък в монетосеченето (Топалов, 1989; Топалов, 1994, 69-71, 90-98; Topalov, 1994, 61-63, 82-90).

Основателността на направените изводи още от първите проучвания (Топалов, 1989; Топалов, 1994; Topalov, 1994) се потвърждава от вида на изображенията и символите на всеки един от откриваните напоследък нови типове одриски владетелски монети. В трите типа нови монети на

Меток и единия тип нови монети на Терес II се използват главно изображения, характерни за този клон на одриската династия, като и в четирите типа на опаковата страна е поставян династическия символ от монетосеченето на тези владетели двойната брадва. В трите типа нови монети на Севт I и в неизвестните доскоро одриски владетелски типове монети с надписите FILH и DHMHTRIO също са използвани изображения, характерни за другия клон на династията, като в три от типовете на опаковата страна е поставян династическия символ от монетосеченето коничен (култов?) съд с две дръжки (котиле?; котилискус?). Установява се, че този символ се използва в монетосеченето на Севт I, Хебризелм, Котис I, Керсеблепт и на евентуалните одриски владетели (?) от същия клон на династията с инициали FILH и DHMHTRIO. Употребата на същия символ и в монетосеченето на Севт I (~424~405 г. пр. н. е.) е показал, че той не е заимстван от монетосеченето на Кипсела, започващо най-рано от края на V или началото на IV в. пр. н. е., тъй като е прието считаното за резиденция и монетарница на този клон на одриската династия градче да преустановява своето автономно монетосечене по времето, когато то попада под контрола на одриските владетели и на база данните от монетосеченето им, за първи такъв владетел се приемаше Хебризелм (~389~383 г. пр. н. е.) (Shonert-Geiss, 1993, 165-168). Допълнителни основания за този извод са намерени в съществуването на монети на други градове от района, имащи на опаковата си страна същото основно изображение. Това са малкономинални бронзови монети с инициалите BISAN (на Бизанте), HR/AI (на Херайон Тейхос?), SA (на Салимбия?), AD и A/D (на Адиас/Атирас?) и тези с инициалите FI, FIL и FILH (възможно на Филис/Филеас?) (Топалов, 2000, ..., под печат). Проучването на тези непознати доскоро монети на малки градчета от района на Пропонтида, повечето от които упоменати в изворите като тракийски селища и крепости, дават нови доводи в подкрепа на вече направени изводи, както и възможност да се изяснят отношенията между одриските владетели и поставените под техен контрол градчета от района. Още веднъж се установява, че не гръцките градчета от крайбрежията на Тракия налагат избора на основните и допълнителни изображения и

символи от монетите на одриските владетели, а под влияние на мощното Одриско царство редица градчета въвеждат в монетосеченето си изображения и символи, свързани с одриските владетели и почитаните от тях божества, на които тези владетели са и върховни жреци. Установява се, че в поставените под контрол тракийски територии одриските владетели са създавали опорни бази, състоящи се от тракийски селища (някои от които известни от надписите върху тракийските съдове), разположени в близост до тях владетелски резиденции, известни светилища (култови центрове), малки укрепени градчета (в повечето случаи пристанища). При изхождане от тези бази е бил упражняван контрол както върху местното тракийско население, така и върху гръцките градове от крайбрежията, градове които са били основен източник на доходи, използвани с идеята на одриските владетели за създаването на едно единно Тракийско царство

Известните до 1994 г. 24 различни типа одриски владетелски монети и ограничения брой от тях, намиращи се в музеите в България беше наложило извода, че до средата на IV в. пр. н. е. тракийски монети в Тракия не са се използвали, а са служили само като политически и държавнически знак (съгласно обобщеното разглеждане във Фол, 1975, 105). С публикуване през последните години на информация за новите значителни количества ранни одриски владетелски монети от частни колекции се установява голямото значение на това ранно владетелско монетосечене за търговските взаимоотношения във вътрешността на Тракия (Топалов, 1994; Topalov, 1994; Топалов, 1998). Одриските владетели са отсичали почти всички употребявани по това време в античния свят номинали сребърни и бронзови монети, като тетрадрахми (Спарадок), дидрахми (Севт I), драхми (Спарадок и Севт I), диоболи (Спарадок и Севт I), трихемиоболи (Сараток/Ситалк (?), Меток и Котис I), хемихектета (Сараток/Ситалк (?)) и хемиоболи (Меток), както и бронзови монети, отнасящи се по номинална стойност в отношения 1:2:4:8:16 (за номиналите бронзови монети Топалов, 1994, 126-127; Topalov, 1994, 116-117). Намирането на одриски владетелски монети в землищата на почти всички селища от античната епоха по горните и средните течения на реките

Марица и Тунджа подкрепя изказваното в проучванията мнение за създаването на едно значително ранно одриско владетелско монетосечене, предназначено за нуждите на дребната търговия на територията на Одриското царство. При проучване различните типове и номинали одриски владетелки монети е достигнато до извода, че една значителна част от тях са отсичани в монетарници от вътрешността на Тракия, намиращи се под контрола на одриските владетели. Основание за това са намирани в изработката и използването на необичайни за дотогавашното монетосечене бронзови ядра, голямото вариране на теглата на едни и същи типове бронзови монети, грубите и схематични изображения върху някои от типовете бронзови монети, нарушаването на порядъка на изписване на надписите около изображенията и намирането на едни и същи места на бронзови одриски владетелски монети заедно с ненасечени ядра на такива монети, явно използвани в монетното обръщение заедно с редовните монети (Топалов, 1994, 59-66; Topalov, 1994, 54-59, както и нови доводи в Топалов, 1998, 230-249). Тази информация от нумизматичен характер, за която няма сведения в изворите е дала възможност да се възстанови част от провежданата от одриските владетели икономическа политика в контролираните от тях територии и показва недвусмисленно съществуващото доскоро подценяване на ролята на икономическите възможности и вътрешнотърговските отношения в земите на древна Тракия.

При проследяване последователната промяна на номиналите и използваните за монетосеченето метали са направени редица изводи, свързани с политическите и икономическите действия на одриските владетели. В ранния период на създаване на Одриското царство от владетелите му се отсичат главно престижни, сравнително голямономинални сребърни монети, имащи подчертано политико-пропаганден характер. По-късно се отсичат сребърни монети от малки номинали за нуждите на вътрешнотърговските взаимоотношения, като на това монетосечене се възлага и да популяризира своите издатели над поставените под контрол други, главно тракийски територии. Ненамирането на малкономиналните

сребърни одриски владетелски монети като колективни находки, а главно като единично намирани монети показва определената им роля на средства за размяна на територията на Одриското царство, а не за престижна изява на владетелите чрез използването на тези монети във външнотърговските взаимоотношения. Едновременно с отсичането на малкономиналните сребърни монети се отсичат и разнообразни емисии бронзови монети, предназначени явно за обезпечаване на дребната търговия. Известния досега нумизматичен материал дава възможност да се предполага, че именно в тези райони на Тракия за първи път се отсичат монети от неблагородни метали (Топалов, 1994, 33; Topalov, 1994, 27; Топалов, 1996, 69-74; Топалов, 1999, 3-11). Това не може да се разглежда като някаква случайност, тъй като само една силна власт упражнявана над големи територии може да наложи използването на имащите принудителна стойност бронзови монети сред местното население, а именно такава власт в разглеждания район са упражнявали одриското племенно обединение, а по-късно и Одриското царство. Въвеждането на бронзовото монетосечене и използването на бронзовите монети за вътрешнотърговските взаимоотношения е давало възможност на одриските владетели да се разпореждат по свое усмотрение с големите количества монети от благородни метали, получавани като данъци от елинските градове от крайбрежията на Тракия. Вероятно те са използвали тези средства за поддържането на необходимата военна сила, гарантираща териториалната цялост на техните владения, както и провежданата активна политика за поставяне под контрол на тракийските племена за създаването на едно голямо Тракийско царство, каквато линия се проследява в дейността на ранните одриски владетели най-малкото до Сарток/Ситалк (?). (Топалов, 1998, 134-138).

Първоначално отсичаните бронзови монети са само от най-големи номинали. Постепенното въвеждане на малкономиналните бронзови монети показва провеждането на определена планомерна политика в монетосеченето, тъй като с промяната на номиналите се е отговаряло на изискванията на провежданата икономическа политика от одриските владетели във вътрешността на Тракия.

Прекратяването на отсичане на сребърни монети при одриските владетели от средата на IV в. пр. н. е. и пускането на емисии само от бронзови монети от най-малки номинали показват намаляване на възможностите на последните одриски владетели за разглеждания период от време вследствие провежданата от Атинския морски съюз политика и завоеванията на Филип II. Въпреки все още недостатъчния за обобщени изводи нумизматичен материал може да се счита, че по това време намаляват отсичаните количества от одриски владетелски монети. Отсичаните от одриските владетели голям брой номинали сребърни и бронзови монети, както и сравнително големите вече количества такива монети, намерени във вътрешността на Тракия, показват едно развитие на търговските взаимоотношения и паричното обръщение, каквото досега не се предполагаше от достигналите до наши дни сведения в изворите.

Посочените до тук изводи от разглежданите проучвания за възможностите, които предоставят сведенията от нумизматично естество за възстановяване на икономическите взаимоотношения и политическата история на Одриското царство от средата на V до средата на IV в. пр. н. е. показват значителните възможности да се допълват и доизясняват оскъдните сведения от изворите и епиграфските паметници. По тази причина резултатите от комплексните проучвания на известния нумизматичен материал не трябва да бъдат подценявани и създаваните на тяхна база обосновани работни хипотези или изводи подминавани без нужното внимание при извършваните напоследък обобщаващи исторически проучвания за древна Тракия, в които продължават да се преразказват изворите и някои недостатъчно аргументирани идеи още от края на миналия век, идеи влизащи в явно противоречие с известния и новоокривания археологичен материал, с извършваните на негова база нови проучвания.

Литература:

1. Златковская Т., Возникновение государства у фракийцев, 1971.

2. Манов М., Нов тип бронзова монета на Меток, Нумизматични изследвания, 3-4, 1998, 3-7;

3. Топалов С., Одриското царство от края на V до средата на IV в. пр. н. е. Приноси към проучване на монетосеченето и историята му, 1994.
4. Топалов С., Неизвестен тип ранни бронзови монети от голям номинал от земите на Тракия, Анали, 1996, 1-4, 69-74).
5. Топалов С., Тракийски приноси в ранното антично монетосечене, Проблеми на изкуството, 3/4, 1997, 75-92.
6. Фол А., Тракия и Балканите през ранно-елинистическата епоха, 1975.
7. Юрукова Й., Монетите на тракийските племена и владетели, Монетни съкровища от българските земи, том 1, 1992.
8. Юрукова Й., Монетите на Котис I в Пистирос, Каталог на изложба. Цар Котис I. Тракийската държава. Емпорион Пистирос, 1994, 8-10;